

Tilburg University

Hoe duur is ons gezin?

van Praag, B.M.S.; Kapteyn, A.J.

Published in:
Economisch Statistische Berichten

Publication date:
1974

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van Praag, B. M. S., & Kapteyn, A. J. (1974). Hoe duur is ons gezin? *Economisch Statistische Berichten*, 59(6).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Hoe duur is ons gezin ? (I)

DRS. IR. A. KAPTEYN
PROF. DR. B. M. S. VAN PRAAG

In mei 1973 publiceerden de twee auteurs, verbonden aan het Economisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden, in ESB een verslag van hun onderzoeken naar de individuele welvaartsfunctie van het inkomen 1). Op basis van dit onderzoek hebben zij een nieuwe methode ontwikkeld, om de verschillen in kosten van levensonderhoud tussen gezinnen van verschillende samenstelling te meten. In drie artikelen worden de methode en de resultaten geschetst. Er wordt daarbij o.a. aandacht besteed aan de verschillen tussen sociale klassen en de mate waarin het huidige kinderbijslag- en kinderaftrekstelsel adequaat is.

Inleiding

De omvang van de sociale verzekeringen en de daaruit voortvloeiende premiedruk blijken een voortdurende bron van openbare discussie te zijn. Niet alleen de vraag: „Wie zal dat betalen?” speelt een rol, maar ook: „wie zal wat krijgen en hoeveel?”. Voorbeelden van dit laatste vraagstuk vindt men in de voortdurende discussies over indexerings-, bevriezings-, koppeling van uitkeringen aan het minimumloon enz.

De discussie aan de inkomstenkant is voornamelijk macro-economisch van aard. Volgens sommigen kunnen de sociale premies niet verder stijgen zonder een ontwrichtende uitwerking op onze volkshuishouding te hebben. Volgens anderen hebben we die fatale grens al overschreden en volgens nog anderen is het toenemen van de omvang van de sociale verzekeringen goed in zich zelf. Hoewel er dus groepen zijn aan te wijzen van mensen, die het onderling althans kwalitatief eens zijn over wat met de omvang van de sociale sector moet geschieden, blijkt de consensus binnen die groepen als sneeuw voor de zon te verdwijnen als men de vraag opwerpt op welk onderdeel dan wel moet worden bezuinigd, c.q. welke uitgavenpost het eerst voor uitbreiding in aanmerking komt.

De grote variatie in gezichtspunten kan waarschijnlijk tot op grote hoogte verklaard worden door het gebrek aan relevante informatie. Men kan bijvoorbeeld van mening zijn dat een AOW-trekker *behoefte* heeft aan een uitkering die gelijk is aan het minimumloon. Maar zodra men die mening tegen een andersdenkende moet verdedigen, blijkt over de *behoeften* van welke bevolkingsgroep dan ook nauwelijks iets bekend te zijn. Bij gebrek aan informatie moet een prioriteitenafweging plaatsvinden op intuïtieve gronden en daar intuïtie nu eenmaal individueel van aard is, is de prioriteitenkeuze dat ook.

De sector waar het meeste onderzoek is gedaan, is zeer waarschijnlijk die van de kinderbijslag en kinderaftrek. Er bestaan in Nederland, maar vooral ook daarbuiten, vele studies over de invloed van het kindertal op de kosten van levensonderhoud 2). De invloed van deze studies op de verdeling van de zeer omvangrijke som van kinderbijslagen en kinderaftrekken (in 1973 ongeveer f. 3,195 mrd.) schijnt vooralsnog niet groot te zijn. Omdat aan de traditionele onderzoeksmethoden o.i. belangrijke bezwaren kleven, die wij hierna in het kort uiteen zullen zetten, hebben we een nieuwe methode ontwikkeld.

In dit en een volgend artikel geven we een kort verslag van onze eigen onderzoeken naar het verband tussen gezinsomvang en de kosten van levensonderhoud 3). De uitkomsten van ons onderzoek worden in het derde artikel vergeleken met de uitkomsten van ander onderzoek. Daarbij wordt ook bezien in welke mate het huidige kinderbijslag- en kinderaftreksysteem adequate compensatie biedt voor de verschillen in kosten van levensonderhoud tussen de gezinnen.

Het probleem

Op het eerste gezicht lijkt het niet zo moeilijk om de bijdrage van elk gezinslid aan de totale kosten van levensonderhoud van een gezin te meten. Men vergelijkt eenvoudigweg de uitgaven van gezinnen van verschillende samenstelling 4). Het eerste fundamentele probleem dat dan opduikt, wordt gevormd door het feit dat uitgaven niet hetzelfde zijn als kosten. Van sommige uitgaven voor de kinde-

1) Zie: „Wat is ons inkomen ons waard?” (I) en (II), *ESB* van 25 april en 2 mei 1973, blz. 360-363 en blz. 380-382. Het onderzoek wordt financieel gesteund door de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek. De auteurs danken de Consumentenbond voor zijn medewerking en Ing. W. Verwey, voorzitter van de Raad van Arbeid te Rotterdam, voor het ter beschikking stellen van een aantal gegevens over het bestaande kinderbijslag- en kinderaftrekstelsel welke in dit artikel worden gebruikt. De verantwoordelijkheid voor dit artikel berust uitsluitend bij de auteurs.

2) De meest recente publikatie in Nederland is: *Beschouwingen over gezinssubsidie*, door Ing. W. Verwey, Voorzitter van de Raad van Arbeid te Rotterdam. In ons artikel *A new approach to the construction of family equivalence scales*, Report 73.02, The Economic Institute of Leyden University, geven we een overzicht van de internationale literatuur op dit gebied.

3) Het volledige verslag vindt men in de tweede, in voetnoot 2) genoemde, publikatie.

4) Zo erg eenvoudig is dat vergelijken nu ook weer niet. Er is in de loop van de tijd een uitgebreide methodologie ontwikkeld om de consumptie van diverse gezinstypen te meten. Een van de grondleggers van de moderne benadering op dit gebied is onze landgenoot Prof. H. S. Houthakker, die samen met S. J. Prais in het boek *The analysis of family budgets* (1955). The University Press, Cambridge, de basis heeft gelegd voor vrijwel alle onderzoek dat sindsdien op dit gebied heeft plaatsgevonden.

ren kan met grote zekerheid worden gesteld dat het kosten zijn (bijv. luiers of babyvoeding), maar van andere bestedingscategorieën (zoals snoep en speelgoed) is dat minder duidelijk. Zelfs bij de categorie „voeding” is het moeilijk uit te maken wat noodzakelijk is en wat overbodig, of zelfs schadelijk.

Deze voorbeelden maken duidelijk dat het bepalen van de kosten van een kind door middel van uitgavenvergelijking noodzakelijkerwijs vele subjectieve beslissingen met zich brengt. Zelfs als men ervan wil uitgaan dat uitgaven en kosten identiek zijn, wordt nog een belangrijk obstakel bij de metingen gevormd door de budgetrestrictie. Wanneer het inkomen na de geboorte van een kind niet toeneemt, zullen de totale bestedingen van een gezin meestal ook niet veel kunnen toenemen. Het wordt dan uitermate moeilijk om uit te maken welke veranderingen in het bestedingspatroon door de inkomensdruk tot stand komen en welke veranderingen direct samenhangen met de gewijzigde gezinsstructuur. Beide genoemde bezwaren zijn relevant bij de twee meest gebruikte methoden ter bepaling van geschikte kinderbijslagtarieven.

De eerste methode neemt tot uitgangspunt de uitgaven welke speciaal voor de ouders zijn bestemd. Wanneer in een gezin een kind wordt geboren en geen kinderbijslag wordt gegeven, verminderen de speciaal voor de ouders bestemde uitgaven meestal in omvang. Men stelt dat de bijslag voor het laatste kind zó groot moet zijn, dat de ouders ná de geboorte van het laatste kind evenveel uitgaven voor zichzelf doen als vóór de geboorte van het kind.

Deze methode is o.a. door het Centraal Planbureau gevolgd in een SER-advies van 1964 5). Op blz. II-8 van dat rapport lezen we: „Wanneer men de totale uitgaven in een gezin zonder kinderen vergelijkt met de totale uitgaven in een gezin met kinderen, waarin voor het ouderpaar dezelfde uitgaven zijn gedaan als in het gezin zonder kinderen, zal het verschil tussen de totale uitgaven in deze gezinnen de additionele uitgaven voor de kinderen voorstellen” 6).

Onder de uitgaven voor het ouderpaar worden verstaan uitgaven aan zaken als alcohol, tabaksartikelen, kleding voor volwassenen enz. Inderdaad worden de uitgaven voor de ouders door een verandering van de gezinsstructuur beïnvloed, maar dat behoeft niet het gevolg te zijn van de uitgaven ten behoeve van de kinderen. Door de komst van het eerste kind daalt misschien de consumptie van alcohol en tabak tot nul en de aankopen van nieuwe jurken tot de helft omdat men overgaat op een nieuwe leefwijze. Geen enkele inkomenscompensatie is dan nog toereikend om de uitgaven van het ouderpaar weer terug te brengen tot het niveau van het kinderloze tijdperk.

Een tweede aanpak die zeer vaak in de literatuur voorkomt, bestaat eruit dat men als welstandsmaat kiest: het percentage van de totale bestedingen dat wordt uitgegeven aan voedingsmiddelen en andere noodzakelijke goederen (kleding, behuizing enz.). Gezinnen van verschillende samenstelling worden daarbij geacht hetzelfde welstandsniveau te bezitten indien het percentage bestedingen aan noodzakelijke artikelen voor elk gezin gelijk is. Wanneer dus in een kinderloos gezin 60% van het budget opgaat aan voedsel, kleding en huur en in een gezin met twee kinderen wordt 75% van het budget aan noodzakelijke artikelen besteed, dan moet de inkomenscompensatie voor het grotere gezin zó groot zijn dat ook in dat gezin nog slechts 60% aan noodzakelijke goederen wordt uitgegeven.

Ook hier ontstaat een keuzeprobleem. Welke goederen zijn „noodzakelijk” en welke niet? Het belangrijkste bezwaar is, dat niet kan worden aangetoond, dat het percentage bestedingen aan noodzakelijke goederen inderdaad een goede welstandsmaat is. Immers, stel dat voor kinderen uitsluitend noodzakelijke goederen worden aangekocht, dan zou een inkomenscompensatie gelijk aan de toename van uitgaven aan noodzakelijke artikelen voldoende zijn om de ouders naar hun oude consumptieniveau terug te tillen. In dat geval zijn echter de uitgaven aan noodzakelijke goede-

ren als percentage van de totale bestedingen gestegen t.o.v. de situatie zonder kinderen. Indien men dan toch kinderbijslag geeft volgens de regel: „een vast percentage bestedingen aan noodzakelijke goederen”, geeft men meer dan nodig is.

In het algemeen leidt het meten van kosten van kinderen via het vergelijken van uitgaven van gezinnen van verschillende samenstelling waarschijnlijk tot *overschatting* van de werkelijke kostenverschillen, omdat niet alle extra uitgaven voor de kinderen noodzakelijk zijn, maar een element van „luxe” consumptie kunnen bevatten. De komst van kinderen leidt voorts tot allerlei „besparingen”. Het komt bijvoorbeeld voor dat ouders niet met vakantie gaan zolang ze jonge kinderen hebben. De som geld die daardoor minder wordt uitgegeven komt ter beschikking van het huishouden en verbetert de materiële positie van het gehele gezin. De uitgaven ten behoeve van de kinderen zullen waarschijnlijk relatief toenemen. Men kan echter moeilijk volhouden dat de uitgavenvermindering ten behoeve van de ouders en de uitgaventoename ten behoeve van de kinderen dan volledig plaatsvinden omdat die uitgavenverschuiving ten gunste van de kinderen materieel noodzakelijk is. Een veranderde gezinsstructuur leidt tot wijziging van het uitgavenpatroon, maar niet elke wijziging heeft het karakter van een offer voor de kinderen.

Als laatste noemen we de zogenaamde subjectieve (ook wel normatieve) methode. Daarbij wordt uitgegaan van normen voor uitgaven aan voedsel, kleding enz. die voor elk gezinlid nodig zijn. De oorsprong van de normen is veelal fysiologisch of medisch van aard. Aldus ontstaan bijvoorbeeld calorieschalen die aangeven hoeveel voedsel een kind nodig heeft. Eén van de oudste en bekendste voorbeelden van een subjectieve schaal is de zogenaamde Amsterdamse schaal, welke reeds in 1917 werd ontwikkeld 7) (zie tabel 1).

Tabel 1. Twee voorbeelden van subjectieve schalen a)

Leeftijd (jaren)	Amsterdam (1917)		Statistisches Reichsamt (1907-1908)	
	man	vrouw	man	vrouw
0	0,15		0,10	
1	0,20		0,10	
2	0,30		0,10	
3	0,35		0,10	
4	0,40		0,20	
5	0,45		0,20	
6	0,50		0,20	
7	0,55		0,30	
8	0,60		0,30	
9	0,65		0,30	
10	0,70		0,40	
11	0,75		0,40	
12	0,80		0,40	
13	0,85		0,50	
14	0,90		0,50	
15	1,00	0,90	0,70	0,60
16	1,00	0,90	0,70	0,60
17	1,00	0,90	0,90	0,70
18	1,00	0,90	0,90	0,70
19 en ouder	1,00	0,90	1,00	0,80

a) Ontleend aan C. Presvelou, *Sociologie de la consommation familiale*, Les éditions vie ouvrière, Bruxelles, 1968.

5) Sociaal-Economische Raad, *Advies over de hoogte van de kinderbijslagen*, advies nr. 4, 1964.

6) De berekeningsprocedure werkt als volgt: zij W de consumptie die speciaal aan de ouders ten goede komt. Noemt C_0 de totale gezinsconsumptie in een gezin zonder kinderen, C_1 de totale consumptie in een gezin met één kind, C_2 de totale consumptie in een gezin met twee kinderen, enz. Dan vindt men (SER-advies, blz. II-18) o.a. de volgende relaties tussen totale consumptie en W :

$$C_0 = 3,13 W + 1,170$$

$$C_2 = 3,98 W + 1,575$$

Omdat volgens het citaat gezinnen in gelijke welstand leven als in beide gezinnen W gelijk is, is gemakkelijk te berekenen hoeveel inkomenscompensatie nodig is om het gezin met 2 kinderen zó te compenseren dat de welstand in dit gezin gelijk is aan de welstand in het kinderloze gezin.

7) SER-advies, blz. II-7.

Ondanks de bezwaren die aan de geschetste methoden kleven (welke ook door de diverse onderzoekers wel zijn onderkend), geeft elke methode natuurlijk toch een benadering van de werkelijke kostenstructuur van een gezinshuishouding. In het SER-advies van 1964 worden de uitkomsten van drie verschillende procedures vergeleken 8). Ondanks grote verschillen in methodologie bleken de diverse berekeningswijzen tot vergelijkbare bedragen te komen. Niettemin blijft het moeilijk om vast te stellen welke schaal het meest geschikt is en hoe nauwkeurig deze is. De betrekkelijke gecompliceerdheid van de berekeningen maakt het voortvans moeilijk om voor elk gezinstype de kosten van levensonderhoud te schatten. Noodgedwongen beperkt men zich meestal tot een gering aantal grove indelingen 9).

Om al deze redenen leek het ons de moeite waard om te proberen een alternatieve methode te ontwerpen die althans een aantal van de bovengenoemde bezwaren mist. In de eerste plaats rijst dan de vraag: „Hoe definieert men kosten?”. Met behulp van de klassieke theorie van het consumentengedrag komen we voor het onderhavige probleem tot het volgende antwoord 10).

Beschouw een gezin van een bepaalde samenstelling met een bepaald welzijnsniveau. Veronderstel dat het gezin wordt uitgebreid met één kind. De additionele kosten van dit kind zijn dan gelijk aan dat geldbedrag dat nodig is om het gezin weer op het welzijnsniveau te brengen dat vóór de laatste gezinsuitbreiding werd genoten.

Een soortgelijke definitie is ook van toepassing op elke andere wijziging van de gezinsstructuur. Essentieel in de definitie is uiteraard de meting van het welzijnsniveau. De verschillende benaderingen welke hierboven zijn geschetst, zijn juist ontstaan bij gebrek aan een algemeen aanvaarde maatstaf voor welzijn of welvaart 11).

Een welvaartsmaatstaf

In eerder verschenen artikelen hebben we verslag uitgebracht over de resultaten van onze onderzoekingen naar de welvaartsfunctie van het inkomen 12). Ten gerieve van de lezer herhalen we hier enkele van de belangrijkste uitkomsten van de onderzoekingen.

Uit uitgebreid onderzoek onder 3.000 leden van de Belgische Verbruikers Unie en 3.000 leden van de Nederlandse Consumentenbond blijkt dat een individu in staat is inkomensniveaus op een numerieke schaal te waarderen 13). De relatie tussen de waarderingsniveaus en de corresponderende inkomens blijkt voor alle respondenten een zelfde vorm te hebben. Deze relatie heet de individuele welvaartsfunctie van het inkomen (zie bij wijze van voorbeeld fig. 1). Deze functie is bij benadering lognormaal, d.w.z.

$$U(y; \mu, \sigma) = \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} \int_0^y \frac{1}{t} \exp \left\{ \frac{1}{2} \left(\frac{\ln(t) - \mu}{\sigma} \right)^2 \right\} dt.$$

$U(y; \mu, \sigma)$ geeft de waardering aan van een inkomen y door een individu met welvaartsparameters μ en σ . Zowel in België als in Nederland zijn de individuele parameters μ en σ geschat voor ongeveer 3.000 personen. De variatie van de parameters μ en σ tussen de respondenten is aanzienlijk.

De betekenis van μ en σ is het gemakkelijkst te begrijpen met behulp van de figuren 1 en 2. In figuur 1 is de individuele welvaartsfunctie getekend van drie personen met gelijke σ maar verschillende μ . We zien dat met het toenemen van μ de curve naar rechts verschuift. De grootte e^μ (e is het grondgetal van de natuurlijke logaritme) is het inkomen dat door een individu met een σ wordt gewaardeerd (op een tien-punts-schaal). We noemen e^μ daarom het mediaaninkomen 14). Hoe hoger het mediaaninkomen is, hoe meer inkomen een individu nodig heeft om een bepaald tevredenheidsniveau te bereiken (zie figuur 1).

De parameter σ is de zogenaamde welvaartsgevoeligheid („welfare sensitivity”). In figuur 2 is de individuele welvaartsfunctie getekend van drie mensen met een gelijk mediaaninkomen maar verschillende σ . We zien dat bij kleine σ een relatief geringe verandering van inkomen een grote verandering van tevredenheid kan veroorzaken. Bij grote σ is dat juist omgekeerd.

Uit empirisch onderzoek bleek dat de parameter σ onafhankelijk is van inkomen of gezinsomvang. Deze parameter zal daarom in het vervolg van deze artikelen als een exogene variabele worden beschouwd. Zij bleek zowel in Nederland als in België ongeveer dezelfde waarde te hebben, nl. 0,54. Het mediaaninkomen hangt af van het eigen inkomen en van de gezinsomvang. De eerste afhankelijkheid impliceert dat bij stijgend eigen inkomen de behoeften toenemen (men heeft meer geld nodig om de eigen positie met een σ te waarderen, vergelijk figuur 1). Dit verschijnsel is het „preference drift”-effect genoemd 15).

Het „preference drift”-effect kan worden geïllustreerd aan de hand van figuur 1. Stel dat een individu een inkomen heeft van f. 6.000. De parameter μ van zijn welvaartsfunctie is gelijk aan 8,8 ($\sigma = 0,54$). Zijn inkomen van f. 6.000 waardeert hij met 4,5. Zijn netto-inkomen gaat vervolgens drastisch omhoog naar f. 18.000. Op zijn oude schaal zou f. 18.000 vrijwel een 10 hebben gekregen. Door het „preference drift”-effect stijgt nu echter de parameter μ naar 9,55. Het individu evalueert volgens een nieuwe welvaartsfunctie. Op de nieuwe schaal wordt f. 18.000 gewaardeerd met 6,5. Op zijn oude schaal zou f. 8.500 voldoende zijn geweest voor een waardering 6,5. In waarderings termen is dus door het „preference drift”-verschijnsel f. 9.500 „weggelekt”. In het voorbeeld is de „preference drift” gelijk aan $9.500/12.000 = 80\%$. In Nederland ligt de „preference drift” op ongeveer 60%.

De relatie tussen mediaaninkomen en gezinsomvang

Bij gegeven σ wordt de individuele tevredenheid met het inkomen uitsluitend bepaald door het eigen inkomen en door de waarde van e^μ , het mediaaninkomen. Men kan eenvoudig laten zien dat als e^μ met een bepaald percentage stijgt, de tevredenheid met het inkomen constant blijft indien ook het inkomen met hetzelfde percentage omhoog gaat 16). Indien dus voor een gezin e^μ stijgt ten gevolge van

8) SER-advies, blz. 11-12 en blz. 11-13.

9) Een uitzondering hierop wordt gevormd door het in voetnoot 2) genoemde rapport van de heer Verwey.

10) Men zie bijvoorbeeld L. R. Klein, H. Rubin, A constant-utility index of the cost of living, *Review of Economic Studies*, vol. XV, 1948.

11) In het kader van dit artikel is het onderscheid tussen welvaart en welzijn van weinig belang. We gebruiken beide termen daarvoor door elkaar.

12) B. M. S. van Praag, *Individual welfare functions and consumer behavior*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1968. B. M. S. van Praag, The welfare function of income in Belgium: an empirical investigation, *European Economic Review*, lente 1971, blz. 337-369.

B. M. S. van Praag en A. Kapteyn, Further evidence on the individual welfare function of income: an empirical investigation in the Netherlands, *European Economic Review*, lente 1973, blz. 33-62.

B. M. S. van Praag en A. Kapteyn, Wat is ons inkomen ons waard? (I), *ESB*, 25 april 1973, blz. 360-363.

B. M. S. van Praag en A. Kapteyn, Wat is ons inkomen ons waard? (II), *ESB*, 2 mei 1973, blz. 380-382.

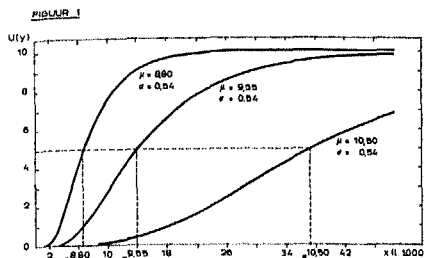
13) Tenzij anders vermeld, wordt met het woord inkomen in dit artikel altijd netto-inkomen bedoeld.

14) In onze Engelstalige publicaties gebruiken we de term „natural unit”. Voor de motivatie van deze terminologie, zie men B. M. S. van Praag, *Individual welfare functions and consumer behavior*, North Holland Publishing Company, Amsterdam, 1968.

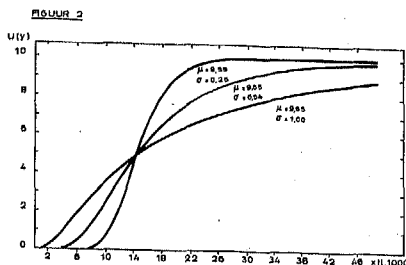
15) Zie met name de tweede publicatie uit voetnoot 12).

16) Bijvoorbeeld B. M. S. van Praag en A. Kapteyn, Further evidence on the individual welfare function of income: an empirical investigation in the Netherlands, *European Economic Review*, 1973, blz. 45, 46.

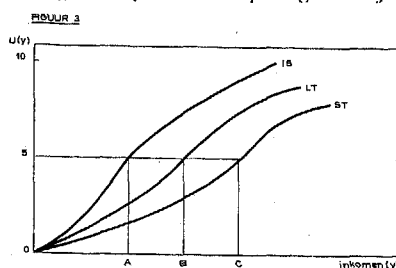
Figuur 1. De welvaartsfunctie van het inkomen voor verschillende waarden van μ .

Figuur 2. De welvaartsfunctie van het inkomen voor verschillende waarden van σ .

Figuur 3. De invloed van een gezinsuitbreiding op de welvaartsfunctie van een gezin, op korte en op lange termijn.

een gezinsuitbreiding, moet het inkomen procentueel evenveel stijgen als het mediaaninkomen. Deze observatie impliceert, dat wanneer we van elke wijziging van de gezinsomvang weten hoe het mediaaninkomen als gevolg daarvan verandert, we ook kunnen zeggen hoeveel inkomenscompensatie nodig is om de welvaart van het gezin constant te houden. De relatie tussen mediaaninkomen en gezinsomvang vormt de basis van dit artikel.

Alvorens verder op de technische aspecten van het onderzoek in te gaan, moet hier aandacht worden besteed aan een kwestie die o.a. ook in ons *ESB*-artikel van 25 april 1973 aan de orde is geweest. Het vergelijken van de welvaartsevaluaties van verschillende gezinnen impliceert in feite interpersonele nutsvergelijking. We gaan er namelijk vanuit dat de tevredenheid met het inkomen voor twee personen even groot is, als ze voor die tevredenheid hetzelfde woord gebruiken, zoals bijv. „goed” of „een 8” enz. Men kan volhouden dat de term „goed” of de waardering „8” niet voor iedereen hetzelfde betekent. Het is echter niet duidelijk hoe we dan achter de waardering van individuen moeten komen. Anderzijds menen we dat het betekenisverschil dat twee individuen aan hetzelfde woord hechten niet bijzonder groot kan zijn. Voor mensen in dezelfde maatschappij, in grotendeels vergelijkbare sociale omstandigheden, zullen zeer waarschijnlijk de meeste woorden vrijwel dezelfde betekenis hebben. *Anders zou geen communicatie mogelijk zijn.* We vrezen dat de assumptie dat een woord voor elk individu een significant verschillende betekenis (en gevoelswaarde) heeft, slechts kan leiden tot een weinig vruchtbaar solipsisme.

Hoewel we ons rekenschap hebben gegeven van deze semantische problemen, van de taal als niet volkomen éénduidig communicatiemiddel, zullen wij, zolang het tegendeel niet bewezen is, aannemen dat *hetzelfde woord voor taalgenoten dezelfde waardering impliceert*. De grootheid die een cruciale rol speelt in de relatie mediaaninkomen — gezinsomvang is de zogenaamde „family size elasticity”. Deze wordt gedefinieerd als het quotiënt van de procentuele toename van het mediaaninkomen en de procentuele toename van de gezinsgrootte. Voorbeeld: stel dat een gezin, bestaande uit vader, moeder en twee kinderen een inkomen geniet van f. 25.000 per jaar. Hoeveel inkomen heeft dit gezin nu nodig, als er een kind bijkomt, om het oude welvaartsniveau te handhaven? Wanneer het gezin met één persoon wordt uitgebreid, stijgt de gezinsomvang met 25%. Als de „family size elasticity” gelijk is aan 0,40, dan heeft het gezin van vijf personen $0,4 \times 0,25 \times 25.000$ extra inkomen nodig om even tevreden met het inkomen te zijn als vóór de gezinsuitbreiding. In dit geval komt dat dus neer op 10% ofwel f. 2.500 per jaar.

Hoe past een gezin zich aan verslechterde materiële omstandigheden aan?

De mens heeft het vermogen zich aan te passen aan zijn omgeving. Dat vermogen manifesteert zich op vele niveaus. Het verklaart waarom er mensen zijn die kunnen leven in het stenen tijdperk op Nieuw-Guinea, terwijl tegelijkertijd

anderen leven in een grote metropool als New York. Op minder opvallende schaal kan men waarnemen dat mensen zich naar hun sociale omgeving voegen en aan die omgeving hun waarden en normen ontfen. Op nog kleinere schaal zien we dat individuen hun normen omtrent inkomen aanpassen aan het inkomen dat ze zelf verdienen. Dit komt onder andere tot uitdrukking in het door ons gesignaleerde „preference drift”-effect. Voor de berekening van optimale kinderbijslagtarieven heeft het bestaan van een „preference drift”-effect eveneens belangrijke consequenties.

Stel, dat in een gezin met twee kinderen een kind wordt geboren. Als we, zoals in de vorige paragraaf, aannemen dat de gezinsgrootte-elasticiteit 0,40 is, weten we dat het mediaaninkomen met 10% stijgt. Als daartegenover geen adequate inkomenscompensatie van eveneens 10% wordt gesteld, is het resultaat een welvaartsvermindering. *Deze welvaartsvermindering is gelijk aan de welvaartsvermindering die zou zijn opgetreden wanneer het netto-inkomen met 10% zou zijn gedaald.* Evenals bij een stijging met 10% door het „preference drift”-effect ca. 6% wordt afgeroomd door een opwaartse aanpassing van de behoeften, zal bij een inkomensdaling van 10% een analoge neerwaartse aanpassing optreden, waarbij het gezin „de tering naar de nering” zet.

In analogie met de beschreven gevolgen van een inkomensvermindering mogen we verwachten dat een ongecompenseerde gezinsuitbreiding ook tot aanpassing aanleiding geeft. Onze interpretatie van de onderzoekresultaten is, dat zo'n aanpassing inderdaad plaatsvindt (17). Doordat het gezin zich (noodgedwongen) aanpast, is het uiteindelijke effect van een ongecompenseerde gezinsuitbreiding op het mediaaninkomen aanzienlijk minder dan de kostenstijging, zoals die onmiddellijk na de gezinsuitbreiding wordt gepercipieerd. De rest van de kostentoe name wordt door het gezin „ingeslikt” via een neerwaartse verschuiving van de behoeftenschaal. Deze uitkomst is uiteraard het spiegelbeeld van het „preference drift”-effect, waarvan we vonden dat in Nederland van elke inkomensverandering meer dan de helft via wijziging van de behoeftenschaal „verdween” (18).

Een aanpassingsproces aan de nieuwe gezinsomstandigheden vergt uiteraard tijd. We verwachten daarom dat, als een kind geboren wordt, het mediaaninkomen in eerste instantie omhoog zal gaan met een bedrag gelijk aan de meerkosten van de baby. In figuur 3 is die veranderde situatie weergegeven door curve ST, terwijl de positie vóór de gezinsuitbreiding is aangegeven met IS.

Als geen inkomenscompensatie wordt geboden, past het gezin zich langzamerhand aan aan de materiële achteruitgang. Het mediaaninkomen, en dus de individuele welvaartsfunctie, beweegt zich naar links totdat het gezin de evenwichtspositie LT heeft bereikt. De relatieve inkomenscompensatie die in werkelijkheid zou moeten worden ge-

17) A. Kapteyn en B. M. S. van Praag, *A new approach to the construction of family equivalence scales*, Report 73.02, The Economic Institute of Leyden University.

18) *ESB*, 2 mei 1973, blz. 380.

ven, is gelijk aan de waarde van de verhouding AC/OA in figuur 3. Wacht men tot het „preference drift“-effect zijn werk heeft gedaan, dan behoeft men nog slechts te compenseren met AB/OA . Omdat de compensatiequote AC/OA op korte termijn in de verschuiving van het mediaaninkomen tot uitdrukking komt, noemen we de gezinsgrootte-elasticiteit die deze verschuiving van het mediaaninkomen beschrijft, de „short term family size elasticity” of ook wel de „true family size elasticity”. Dit is de elasticiteit die in de vorige paragraaf reeds aan de orde kwam.

Bij de verschuiving van IS naar LT hoort ook een elasticiteit die we om voor de hand liggende redenen de „long term family size elasticity” noemen. Voor een gezin dat geen inkomenscompensatie krijgt en dus uiteindelijk in de situatie LT terecht komt, lijkt het alsof het additionele kind procentueel slechts een fractie OB/OA meer kost. Dit is niet het echte kostenverschil, maar het *gepercipieerde* verschil op lange termijn. Bij onvoldoende inkomenscompensatie is het *gepercipieerde* kostenverschil dus gerin-

ger dan het reële verschil. Dit verklaart waarom de variatie in tevredenheid tussen gezinnen van verschillende grootte duidelijk minder is dan de kostenverschillen zouden doen vermoeden.

Het zal duidelijk zijn, dat niet elk kind en elke volwassene evenveel kost. We hebben daarom het primitieve concept waarbij elk gezinslid even zwaar telt, vervangen door een model waarin enerzijds rekening wordt gehouden met de leeftijd van elke betrokkene en anderzijds met de rangorde in het gezin. Door de werking van schaaffecten blijkt elk volgend gezinslid duidelijk goedkoper te zijn dan het voorgaande.

In het volgende artikel zullen de numerieke resultaten van het onderzoek worden gepresenteerd, zowel voor de hele steekproef als voor een aantal sociale classificaties.

A. Kapteyn
B. M. S. van Praag